

ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Issn: 1309-9302 <http://sobiad.odu.edu.tr>
Cilt: 1 Sayı: 2 Aralık 2010

**19. VE 20. YÜZYILLARDA AVRUPA'DA ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ
OLAN BİREYLERİN EĞİTİMİ TARİHİ**
*THE HISTORY OF MENTAL RETARDED INDIVIDUALS' EDUCATION IN
EUROPE IN THE 19. AND 20. CENTURIES*

Çağlar ÇETİNKAYA*

Özet

Tarihsel süreç içerisinde zihinsel yetersizlik eğitimi konusundaki en eski kayıtlar 300 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. 1800'lere kadar yetersiz bireylerin eğitimine karşı sert bir tutum hâkimken, 1800'lerin başı tutumların daha ılımlı olduğu bir dönem olmuştur.

19. yüzyıl çalışmalarında Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan olayların etkisi görülmektedir. Bu dönemde Avrupa'da zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimleri konusunda önemli çalışmalar görülmektedir. Benzer şekilde 20. yüzyıl zihinsel yetersizlik tarihi açısından önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Önemli kuramcıların çalışmaları günümüz özel eğitim ilkelerinin, yasalarının, uygulamalarının şekillenmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler ışığında çalışmanın amacı, 19. ve 20. Yüzyılda Avrupa'da zihinsel yetersizlik alanındaki önemli gelişmelerin genel hatları ile incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Yetersizlik Eğitimi, Zihinsel Yetersizlik Eğitimi Tarihi, Avrupa Zihinsel Yetersizlik Eğitimi Tarihi.

Abstract

During history, the oldest records about mental retardation dates back to 300 years . Until 1800's, a brutal attitude had been dominant. However the early 1800 was a period when these attitudes were much milder.

The effects of the events after French revolution could be seen. During this period, important studies were held in education of retarded individuals in Europe. Likewise, 20th century witnessed important developments with respect to mental retardation. The studies of Pioneer theorists provided the application, legislation and

* Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı

principles of special needs education to take form in shape. In the light of this process, the purpose of this study is to, in general terms; analyze the important developments in Europe during 19th and 20th centuries.

Key Words: Mental Retardation Education, History of Mental Retardation Education, European History of Mental Retardation Education

Zihinsel yetersizlik eğitiminin tarihsel gelişimine bakacak olursak doğa olaylarından, inançlardan, sosyoekonomik durumlardan ve bireylerin görüşlerinden etkilendiği görülmektedir (Blacher,1982). *Bu alanda modern dönem sağır ve körler eğitimi ile başlamış, çoğu gelişme kendilerini bu alana adanmış insanların çabaları ile oluşmuştur. 16. ve 17. yüzyılda birçok İspanyol araştırmacının öncülüğünde sağır ve körler için hizmet sağlanmaya başlanmıştır. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitiminde 18. yüzyıla doğru Fransız etkisi görülür. 1784’de Fransa’da Valentin Hauy’un kurduğu “Küçük Yaştaki Körler İçin Ulusal Okul” körler eğitiminde ilk olması ile önemlidir (Antebi, 2005).*

19. ve 20. yüzyıldaki birçok olaya temel teşkil edecek *18 yüzyıl* Avrupa’ında görülen en önemli özellik *duyumculuğun* ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde birçok filozofun çalışmaları ile insanın gelişiminde duyunun önemine yer vermeye başlanmıştır (Çetin,2002). Rönesans dönemi insanın varlığına ve özgürlüğüne önem veren *hümanistik felsefeyi* harekete geçirmiştir. Bu olayların etkileri olarak yetersizliği olan bireylerle ilgili sosyal paylaşımı temel alan bir tutum oluşmuş ve insancıl felsefeyi savunan kişilerin cesaretleri artmıştır. Aydınlanma felsefesi ya da 18. yüzyıl felsefeleri genel olarak hem düşüncenin hem de toplumsal yaşamın köklü değişimlere uğrayacağı bir sürecin fikrinsel başlatıcısı olmuştur. Bu yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen Fransız Devrimi ve ardın gerçekleşen modernleşme süreçleri, düşünsel anlamda etkilerini ve kaynaklarını aydınlanma felsefesinde bulmaktadır. 18. yüzyılda etkisini gösteren Fransız etkisi 19. yüzyıla kadarki geçiş döneminde iyice güçlenmiştir. Birçok Fransız araştırmacı yaptığı çalışmalar ile alana büyük hizmet etmişlerdir. Bunlardan birisi olan *Philippe Pinel* akıl hastalığı olan bireylerin tedavisinde hümanistik yaklaşımın kullanılabileceğini savunmuştur. Pinel uğraşı terapisi alanının *ilki* olarak bilinmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2007). Önemli çalışmalar yapan bir diğer isim Itard’tır. *Itard’ın “Victor”* adını verip eğittiği bir çocukta kullandığı tekniklerin çoğu günümüzde halen kullanılan tekniklerdir. Itard bu çocuk ile yaptığı çalışmalarda bazı amaçlarına ulaşmıştır (Hovart, M, Hoernicke, P.A., Kallam, M. 1993). Itard’ın yaptığı çalışmalar ve bulguları kendi türünde *ilktir* ve önemli hareketlerin başlangıcını sağlamaktadır.

18. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Geçiş Dönemi

1700'lerin sonu 1800'lerin başı yetersiz bireylere karşı tutumların daha ılımlı olduğu ve onlar için daha fazla çalışmaların yapıldığı bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde yetersiz bireyler için daha sistematik hizmetler verilmeye başlamıştır. 19 yüzyıl boyunca yaygın olan konu "Geçici yetersizlik, kalıcı yetersizlik" şeklinde olmuştur. Bu düşünce çerçevesinde zihinsel yetersizliğin temel sebebinin kalıtsal olduğu ileri sürülmüştür. Dolayısıyla bu durumun hiçbir şekilde iyileştirilemeyeceği ve verilen eğitimin gereksiz olduğu düşünülmüştür (Wallin, 1995).

19. Yüzyıl

19. yüzyıl tarihsel bakımdan siyasal ideolojilerin öne çıktığı bir dönemdir. Sosyalist düşünce ve dayanakları bu dönemde belirginlik kazanmıştır. 18. yüzyıl aydınlanmacılığı devam etmekle birlikte, aydınlanmacı felsefi kavramlara belirli bir ölçüde kuşkuyla bakan bir yönelim de söz konusudur. Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan *hayal kırıklıklarının* etkisi 19. yüzyıl çalışmalarında görülmektedir.

Bu dönemde Avrupa'da zihinsel yetersiz bireylerin eğitimleri konusunda önemli kişiler ve olaylar görülmektedir. Sequin, Esquirol, Gaspard, Galton gibi araştırmacılar yaptıkları çalışmalar ile çığır açan akımların öncülüğünü etmişlerdir. Yine bu dönemde gerçekleştirilen hizmetlerden ilk olma niteliğini taşıyan birçok çalışma dünyada ses getirmiştir.

19. yüzyıl çalışmalarının birçoğunda 18. yüzyıldaki çalışmaların etkilerini görebiliriz. Nitekim Itard'ın çalışmalarından etkilenen *Edouard Seguin* zihinsel yetersiz çocukları eğitmek için "Psikolojik Metot" diye bilinen kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Duyu ve biliş yeteneği arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsayan bu yaklaşımın müfredat programı zihinsel yetersiz bireylerin temel öz-bakım becerilerini geliştirmekten mesleki eğitime dek uzanıyor algılama, koordinasyon, taklit, pozitif pekiştirme, bellek ve genelleme yetilerine dayanıyordu. Sequin 1837 yılında alanın *ilk* terimi olan *idiotu* literatüre katıp, erkek *idiot* çocukların eğitimleri konusunda çalışmalar yapmıştır. Daha sonra uyguladığı bu yöntemleri diğer bireylere de uygulayarak genellemelerde bulunmuştur. Sequin Avrupa'daki çalışmalarına 1848 yılında ABD'ye göç ederek son vermiş ve çalışmalarına ABD'de devam etmiştir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

Dönemin bir diğer araştırmacısı Esquirol tarafından 1845 yılında *ilk sınıflama girişimi* yapılmıştır. Bu sınıflamada zihinsel yetersiz bireyler; *idiotlar*, tek heceli ses çıkarıcılar, kısa cümleler kullananlar olarak sınıflandırılmıştır. Esquirol zihinsel yetersizliği akıl hastalığından ayırmada *ilk* resmi girişimde bulunan kişidir. Blanton'a göre (1975), zihinsel yetersizlik için en açık tanım *ilk* defa Esquirol tarafından yapılmıştır. Tanımda *idiotluğun* hastalık olmadığı ve akranlarına göre bilgilerin ediniminin yetersiz kalma durumu olduğundan bahsedilmiştir (Akt. Doğangün,2008).

1860'da Dr. Jean Marc Gaspard Paris'de 11 yaşında zihinsel yetersiz bir çocuğa eğitim girişiminde bulunmuştur. Gaspard zihinsel yetersiz bireylerin eğitiminin gelişimi için günümüze kadar kullanılagelen temel tanımlamalarda bulunduğu çalışmalar yapmıştır. Bu yaptığı çalışmalar;

Çocuğu tüm yönleri ile ele almayı,

Bireyselleşmiş eğitimi,

Öğrencinin zihinsel işlevine uygun olarak eğitim yapmayı,

Öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde yakınlığın önemini içermektedir (Antebi, 2005).

Dönemin en önemli isimlerinden birisi olan İngiliz Sir Francis Galton çalışmalarında bireysel farklılıkları öne sürmüştür. Zekâ ile ilgili gelişen ilk modern düşünce, insan zekâsının temel öğelerinin basit duygusal, algısal ve motor süreçlerinin olduğunu düşünen Sir Francis Galton'a aittir (Eysenck, 1978:142). Galton problem çözme, öğrenme gibi bilişsel işlemlere temel oluşturan genel zekânın varlığını öne sürmüştür. Galton yapmış olduğu diğer çalışmalarında, zekâ ile zihinsel hız arasında bir ilişki olduğunu düşünmektedir (Akt. Weiten, 1995:364). Zihinsel yetenek açısından daha üst düzeyde olan bireylerin daha güçlü ayırım gücüne sahip olduklarını öne sürmüş ve beyin büyüklüğü ile zekâ arasındaki ilişkiyi ilk sorgulayan bilim adamı olmuştur (Deary ve Smith, 2004).

Bununla birlikte Galton, bilgilerin duyu organları ile kazanıldığına değinmiş ve duyu organlarının çalıştığı oranda zekânın ileri olacağını düşündüğü bir test geliştirmiştir. Geliştirdiği bu testte algısal değişkenler ile zekâ arasında anlamlı bir dağılım görülmediği için zekâ testi yanlış isimlendirilmiştir. Geliştirdiği test bir süre sonra geçerliliğini kaybetmeye başlamış ve daha sonra tamamen geçerliliğini yitirmiştir. Galton'un zekâ yaklaşımı 1880'den 20. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur (Schultz, 1981:174).

Galton'un belki de bu dönemde en etkili olan düşüncesi zekânın kalıtsal olduğu, soylar ve yetenekler arasında kalıtsal farklar bulunduğuudur. 1800'lerin sonu 1900'lerin başında etkili olan *soyarıtımı* hareketini destekleyen çalışmalar yapan Galton, Charles Darwin'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Galton, Darwin'in insanın var oluşu kavramını genişletmiş ve 1869'da "Kalıtsal Deha" isimli kitabında bireysel özelliklerin şekillenmesinde kalıtımın önemli olduğunu savunmuştur (Cavkaytar, Diken, 2007). Bu tarihlerden önce zihinsel yetersizliği olduğu düşünülen bireylerin kontrolünün sağlanması için soyarıtımı hareketin temelleri atılmıştır. Bu yüzyılın sonralarına doğru Mendel yaptığı çalışmalar ile Galton'un düşüncelerine bilimsel olarak destek vermiştir. Zihinsel yetersizliği sadece kalıtsal etmenler ile açıklayan soyarıtımı hareketi 20. yüzyılın başlarında zayıflamaya başlamıştır.

Şimdiye kadar bahsedilen kişiler ve onların dönem içerisinde etkili olan çalışmalarına ek olarak bu dönemde zihinsel yetersizlik alanına destek

sağlayabilecek önemli gelişmeler de olmuştur. Yine bu dönemde gerçekleştirilen *ilkler* sonraki dönemlere yapılacak çalışmalara ışık tutacak bir hareketliliği başlatmıştır.

Yetersizliği olan duygusal problemlili çocuklarla ilgili kaynaklar 19. yüzyıla kadar bilimsel literatürde yer almamıştır. Duygusal problemlili içeren çocukluk psikozu hakkında *ilk* kaynak Fransa'da 1838'de yayınlanmıştır (Antebi, 2005). 1841 yılında zihinsel yetersiz bireylerin eğitimi için *ilk* yatılı okul fikrini ortaya atan Guggenbühl, *Abendberger* isimli okulun İsviçre'de açılmasını sağlamıştır. Etkileri bugüne kadar gelecek olan bu okul yatılı kurumlar fikrine öncülük etmiştir.

1866'da kendi ismi ile sendromunu tanımlayacak olan *Down*, üç temel grup içeren bir sınıflandırmadan bahsetmiştir. Bunlar; Doğuştan, gelişimsel, rastlantısal idiotluklar olarak sınıflandırılabilir. 1800'lü yılların sonlarında başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde zihinsel yetersiz bireyler için *özel sınıflar* açılmaya başlanmıştır.

20. Yüzyıl

20. yüzyıl zihinsel yetersizlik tarihi açısından önemli gelişmelere tanıklık etmektedir. Önemli kuramcılarının yaklaşımları ve çalışmaları günümüz özel eğitim ilkelerinin, yasalarının, uygulamalarının şekillenmesini sağlamıştır. 20. yy *başlangıcında* zekâ ölçeklerinin geliştirilmesi bireyleri zihinsel yeteneklerine göre sınıflandırmada etkili olmuştur (Terman, 1916). Bu alanda en önemli etki Binet'in bireylerin zihinsel düzeylerini belirlemek için standart değerlendirme araçlarını geliştirmesi ile olmuştur. Binet bu testleri geliştirirken bireylerin uygun eğitimden yararlanabilmeleri için tanılanması düşüncesi ile hareket etmiştir. 1905'de Alfred Binet ve Theodore Simon Fransa'da özel eğitime gereksinimi olan bireyleri belirlemek için geliştirdiği zekâ ölçeği ile zihinsel yetersizliğin akademik ortamlarda daha kolay farkına varılabilir *hafif düzeyin tanımlanmasını* sağlamıştır. Bu sayede zihinsel yetersizlik alanında *hafif düzeyde yetersizliği* olanlar şeklinde yeni bir ifade kullanılmaya başlanmıştır. 1908 yılında Binet öğrencisi Simon ile *zekâ yaşı* kavramını ortaya koymuştur. Binet'in araştırmalarında belirlenen ortalama zekâ yaşı puanları kronolojik yaş ile uyum göstermektedir. Buradan bir çocuğun durumuna göre zekâ yaşının, kronolojik yaşından daha büyük ya da küçük olması gerekliliği sonucuna varılmıştır (Haloen ve Santrock, 1996:181).

1907'de Montessori, Roma'nın San Lorenzo bölgesindeki ailelerin çocuklarından oluşan 60 kişilik grupla çalışmak için üniversitedeki kürsüsünden ve tıp çalışmalarından vazgeçer. Burada *ilk Casa dei Bambini*'yi ya da *Çocuklar Yuvasını*'ni kurar. Çocukların kendi kendilerine öğrenmekte olduğunu gören Montessori çalışmalarında bir ilke imza atmıştır. Montessori bunu *gelişim* ile açıklamıştır. Bu çalışmalarda açık bir şekilde görülen gelişimin öğretilemez bir süreç olduğudur. Bu görüş daha sonra çocuklar hakkında yapılan sinirbilimi çalışmalarıyla kuvvetlenmiştir. 1907 yılından itibaren dünyanın birçok ülkesinde

Montessori metodu hakkında çalışmalar devam etmiştir (www.montessoriegitimi.org).

1950'li ve 1960'lı yıllarda İskandinavya'da Bengt Nirje'nin öncülüğünü yaptığı, toplumdaki yaşantı biçim ve şartlarının tüm engelli bireylere de sağlanmasıyla onların da diğer kişiler gibi aynı koşullarda günlük yaşantılara sahip olmalarını sağlanmasını gerekli gören *normalleştirme* felsefesi etkili olmuştur. Nirje'nin (1969) Zihinsel Yetersizliği Olanlar İçin Yatılı Hizmetlerde Değişim Örüntüleri (Changing Patterns in Residential Services for Mentally Retarded) yayını bu felsefi akımın yaygınlaşmasından etkili olmuştur. Bengt Nirje kendi ülkesi olan İsveç'te hukuk, edebiyat ve kültür alanında yaptığı birçok çalışmayı normalleşme alanındaki deneyimleriyle bağdaştırmıştır.

Normalleşme teorisinin Avrupa'daki gelişim tarihi çalışmaları Bengt Nirje'nin "Avrupa Normalleşme Modelinin Temelleri" eserinden önce gelen ve bu eseri destekleyen Bank-Mikkelson ve Grunewald ile başlamaktadır. Bazıları Bank-Mikkelson'un normalleşmeyi 1940'larda tanımlandığı gibi kullandığını iddia eder. Fakat bu açıkça kanıtlanmamıştır. Bank-Mikkelson (1976) normalleştirme ilkesini, yetersizlikten etkilenmiş çocukları özürleriyle kabul ederek diğer vatandaşlara sağlanan olanaklardan onların da yararlanmasını sağlamak olarak algılamaktadır. Engellilerin de kendi yetenek ve becerilerini en yüksek düzeyde geliştirebilmeleri için eğitim-öğretim ve iyileştirici sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlama normalleştirme ilkesinin bir gereğidir.

Nirje'nin Normalleşme düzenlemesindeki İngilizce olarak yayımlanmış *ilk* ifade "Normalleşme Prensibi ve İnsan Yönetimi Çıkarımları"dır. İskandinavya'daki tüm uygulamaların onun prensibine dayandığını görülmektedir. İlk olarak İskandinavya'da gelişen Normalleşme Prensibi daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır (Normalleşme Prensibi ve İnsan Yönetimi Çıkarımları, R. Kugel & W. Wolfensberger (Eds.). Birleşik Krallık, Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya ve gittikçe yayılarak dünyanın diğer yerlerinde şekillenen normalleşme zihinsel yetersiz bireylere sunulan hizmetlerde önemli etkiye sahip olmuştur. Bu prensip özür durumuna sadece tıbbi bir mesele olarak bakmaktan ziyade sosyal bir durum olduğu şeklinde yeni bir tanımlama getirmiştir. 1970'lerden başlayarak süregelen hükümet raporları da bunu yansıtmıştır. Örneğin NSW Ayrım Karşıtı Kurulun 1981 raporu: "Zihinsel yetersiz bireylerin mümkün olduğunca bağımsız yaşamaları ve normalleşme prensibini gerçekleştirmek için uygun hizmetleri alma hakları"na yönelik önerilerde bulunmuştur.

1967deki "Zihinsel Yetersizliğin Kanuni Yönleri" hakkındaki Stockholm Konferansı zihinsel yetersizlik alanındaki çalışmalara yön verecek temel ilkeler ortaya koymuştur. Konferansta belirlenen ilkelere göre geçmişte zihinsel yetersiz kadın ve erkekler arasındaki ilişkileri korumaya yönelik çalışmaların çok fazla abartıldığı ve bu durumun daha kısıtlı bir şekilde yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Konferans her iki cinsin gündelik formal yaşamda olduğu kadar boş

zaman etkinliklerinde de özgürce kaynaşmasını savunmuştur. Böylece her iki cinsin toplumun günlük yaşam modeline uygun biçimde kaynaşması sağlanacaktır.

Özel eğitim gereksinimi olan çocukların eğitimi çerçevesinde normalleştirme ilkesi yetersizlikten etkilenmiş bireyleri buldukları ortamlardan ayırmadan ve gerekli önlemleri alarak yaşamlarını sürdürmelerinde etkili olmuştur. Normalleştirme ilkesinin bir sonucu olarak “bütünleştirme”, “kaynaştırma” ve “birlikte eğitim” özel eğitimde önemli kavramlar olmuştur.

Sürece bakıldığında normalleştirme ilkesinden yola çıkılarak *kaynaştırma* kavramı ve kaynaştırma kavramının bir sonucu olarak da *bütünleştirme* kavramının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kısaca bu üç öge arasında neden sonuç ilişkisi kurulabilmektedir.

Normalleştirme → Kaynaştırma → Bütünleştirme

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1960'lara uzanan süreç içerisinde yetersiz olan bireylerin yetersiz olmayanlar ile aynı ortamda eğitim alma fikri hareketinin öncülüğünü yetersiz bireylerin *aileleri* başlatmıştır. Çocukları özel eğitim ortamlarında okuyan aileler çocuklarına imkân sağlandığında onların da öğrenebildiklerini ve onlara şans verilmesinin gerektiğini savunmuşlardır (Batu ve İftar, 2006). Kaynaştırma eğitimi adı verilen bu eğitim türü, tüm çocuklara eşit eğitim fırsatı sağlanması gerektiği görüşünden yola çıkan bir felsefe ile başlamıştır. Kaynaştırmaya başlayan *ilk* engel grubu görme engelliler olmuştur. Daha sonraki yıllarda kaynaştırma konusunda birçok çalışma yapılmıştır.

Normalleştirmeden bütünleştirmeye kadar devam eden süreçte konuyla ilgili yapılan tanımlardan çeşitli yaklaşımların olduğunu anlamak çok güç değildir. Kaynaştırmaya en geniş açıdan bakan Phillips (2008), yetenekleri ne olursa olsun bütün öğrencileri okulda bir araya getirmeye yarayan felsefe olarak değerlendirmiştir. Diler'e göre (1998) kaynaştırma, herkesin eşit eğitim almasını öngören normalleştirme ilkesinin eğitsel bir sonucudur.

Bireyin insani ve sosyal değerlerinin giderek önem kazandığı eğitsel ortamın varlığı tüm eğitim türlerinde, özellikle de kaynaştırma eğitiminde görülmektedir. Kaynaştırma eğitimi, zihinsel yetersizliği olan bireylerin farklılıklarına saygı duymayı öğrenme fırsatı olarak ele almaktadır (Kargın, 2006). Yetersizliği olan bireylerin normal gelişim gösterenler ile bir arada olmaları, bu çocukların sosyalleşmelerinin ve topluma uyumunu kolaylaştıracaktır (Metin, 1997). Kaynaştırma ile engeli olan bireyler daha yapıcı sosyal ilişkiler kurabilmektedirler (Macmillan, 1982). Engeli olan bireylerin sosyalleşmesinde de büyük sorumluluk öğretmenlere düşmektedir ve bu yönde eğitilmelidirler (Rizzo, 1985). Kaynaştırma eğitiminin yalnızca engelli çocukların gelişimine katkıda bulunamaması gereklidir. Kaynaştırma sonucu olarak normal çocukların yetersiz bireyleri kabullenirken kendi gelişimleri de yetersiz bireyle paralellik göstermelidir (Darıca, 1992).

Avrupa’da özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru yetersiz öğrencilerin kaynaştırma ortamlarında eğitim verme çabaları artmış, yasalar çıkarılmış ve eğitsel düzenlemelere gidilmiştir. “Eğitim Yasası ve Düzenleme” ile “Uygulama Kanunu” gibi çıkarılan yasalar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu yasalar ile bazı ilkelerin benimsenmesi sağlanmıştır. Bu ilkeler; özel gereksinimli bireyler için onların saptanması, eğitim olanaklarından maksimum düzeyde yararlanması, ailesinin eğitilmesi, gereksinimlerinin kaynaştırma ortamında karşılanması şeklinden ifade edilebilir. İlerleyen yıllarda yapılan yasal düzenlemeler ile özel eğitim alacak çocukların önemli bir bölümünün eğitimlerinin normal eğitim ortamlarında yapılması sağlanmıştır. Özel gereksinimli bireylerin zorunlu olunmadığı durumlarda kaynaştırma dışında bir eğitsel düzenlemeye dâhil edilmemesi gerekliliği düşüncesi gelişmiştir.

20. yüzyılda zihinsel yetersizlik alanına başta tıp alanında olmak üzere birçok alanda yapılan çalışmalar destek olmuştur. 1908 yılında Viyana’lı bir eğitimci olan Theodor Heller 3–4 yaşlarına kadar normal gelişim gösteren ve sonradan belirgin gerilemenin (regresyon) olduğu “İnfantil Demans” olarak adlandırdığı 6 çocuk tanımlamıştır. Altmışlı yıllarda “Heller Demansı” veya “Heller Sendromu” olarak adlandırılan bu klinik tablo için Heller bir takım ölçütler belirleyerek literatüre katmıştır (Doğangün, 2008). 1934 yılında Norveçli Doktor Ivar Asbjörn Fölling *fenilketonuri* denilen ve zihinsel yetersizliğe neden olan çalışmalar yapmıştır. Tıp tarihinde önemli bir buluş olan bu çalışma hastalıktan dolayı zihinsel yetersizliğe neden olan etmenler ve önlemleri konusunda diğer çalışanlara öncülük etmiştir. Yaygın olarak kız çocuklarında görülen mikrosefali, kognitif yıkım, reseptif dil yeteneği ve amaçlı el hareketlerinin kaybına neden olan ilerleyici bir hastalıktır ve ilk kez 1966’da Andreas Rett tarafından “Ret Sendromu” olarak tanımlanmıştır. Otizmde formal tanı ölçütleri 1970’lere kadar geliştirilememiştir. 1971 yılında Prof. Israil Kolvin “Erken Bebeklik Otizmi” ve “Çocukluk Şizofrenisi” ne karşılık gelebilecek olan iki sınıflandırma grubunu önermiştir (Doğangün,2008).

Bu dönemde diğer yüzyıllarda olduğu gibi felsefi hareketlenmeler, ilkler, yeni kavramların literatüre eklenmesi yine görülmektedir. 1938 yılında hafif düzeyde zihinsel yetersiz bireyler için Latince olan “Embeseil” (imbecility) terimi literatürde kullanılmıştır. Latince olan bu terim “zayıf” ya da “güçsüz” anlamına gelmektedir. 1963’de öğrenme güçlüğü teriminin ortaya çıkması ile yeni bir test hareketliliği görülmüştür. Buna bağlı olarak test geliştirme süreçlerinden bir artma gözlenmiştir. Bu testler zekâ, kişilik, başarı vb testleri kapsamaktadır. Bu dönemde tıbbi ve nörolojik çalışmaların sonucu olarak “test verme süreci” popüler hale gelmiştir.

1950’lerde zekâ kavramsallaşmış ve kalıtım-çevre tartışmaları şiddetini yitirmiştir. Zekânın niteliği ve ölçümlenmesi hakkındaki çalışmalarda önemli bir artış olduğu görülmektedir. Kalıtım ve çevre tartışmaları 1960’larda şiddetini iyice

azaltmış ve hafif dereceli yetersizliklerin oluşmasında çevresel etkenlerin önemli olduğu üzerinde durulmuştur.

1970'ler zihinsel yetersiz bireyler için sunulan somut hizmetlerin zirve yaptığı dönemdir. Onlara tanınan yasal haklar (eğitim korunma vb.), ayrı eğitim kurumlarının yaygınlaşması, uygulamaların çeşitlendirilmesi (mesleki eğitim prog.,kaynak oda vb.) bu dönemde etkilidir. Bu dönemde özel eğitimde standart testlerin kullanımına olumsuz görüşler bulunmaktadır. Bu olumsuzluk birçok testin ayrımcılığa neden olması ve okullara yerleştirmede bu testlerden elde edilen sonuçların kullanılması yüzünden artmıştır. Bu dönemde *davranışçı model* baskın halde gelmiştir.

Yine bu dönemde Avrupa'da etkisini görebileceğimiz Dr. Hugo Winzer'in yetersizlik durumuna ilişkin nitel bakış açısı yerine nicel bakış açısı etkilidir. Bu düşünceye göre yetersizliği olan bireylerin öğrenme ve düşünme süreçleri normal gelişim gösterenlerden farklıdır. Nicel bakış açısında bireyler yavaş ve sınırlı da olsa ilerleme gösterebilirler, fakat normal gelişim gösterenlerden tamamen farklı değildirlir.

1980'lerden 1990'lara geçerken Amerika odaklı çalışmalar ve yenilikler görülmektedir. Bu dönemde yeni gelişen felsefi hareketlenmeler etkili olmuştur. Bütünleştirmeden yana bir tutum çerçevesinden görülen bu hareketlilik dönemin sonuna kadar etkili olmuştur. Bu dönem özel eğitimin özel ve genel eğitim olarak ayrıldığı ve bireylerin "özürlü" diye adlandırılmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde özel ve genel eğitimin birlikte alınması gerektiği düşünülmüştür. Bunun için kurumların içerikleri düzenlenmiş ve öğretmenler yetiştirilmiştir (Sarı & Bozgeyikli, 2003).

Bu dönemin etkili kavramlarından birisi *tam bütünleştirme* kavramıdır. Buna göre öğrenciler engel tür ve derecesine göre ayrılmaksızın tüm eğitim ortamlarında eğitim görmelidirler. Yine bu dönemde görülen diğer bir özellik alternatif değerlendirme süreçleridir. Performans temelli değerlendirme ve dosya değerlendirmesinde öğrencinin öğrenmesi ve ilerlemesinin doğrudan ölçümü üzerinde durulur. Sonuçtan çok sürece önem verilir.

Sonuç

Zihinsel yetersizlik alanının tarihi diğer alanlar gibi çok eski bir geçmişe sahip değildir. En eski diyebileceğimiz kayıtlara baktığımızda 300 yıl gibi bir süreye dayanmaktadır. Birçok kişi bu alanda çalışmalar yapmış ve başlangıç olarak kabul edilebilecek girişimlerde bulunmuşlardır. Genel hatları ile 18. yüzyıl zihinsel yetersizlik tarihine bakacak olursak 19. ve 20. yüzyıl zihinsel yetersizlik tarihinin temellerini oluşturduğunu görebiliriz.

19. ve 20. yüzyıla kaynak teşkil eden önceki yüzyıllara ait çalışmalar İspanyol çalışmacıların etkisinde 16. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyıla

süregelmektedir. 18. yüzyıl Avrupa'sı bazı felsefi akımların etkisinde kalmıştır. Duyumculuğun ortaya çıkması ve hümanistik felsefenin harekete geçişi bu dönemde etkili olmuştur. 18. ve 19. yüzyılda yapılan çalışmaların Fransız etkisinde olduğu görülmektedir. Birçok Fransız araştırmacı yaptığı çalışmalar ile ses getirmişlerdir. Philippe Pinel, Gaspard Itard gibi alanın önemli isimleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçiş döneminde yetersiz bireyler için daha sistematik hizmetler sağlanmaya başladığı görülmektedir.

19. yüzyılda zihinsel yetersizlik alanında pek çok gelişmeler olmuştur. Sequin, Esquirol, Gaspard, Galton gibi araştırmacılar yaptığı çalışmalar ile bu dönemin etkili isimleri olmuşlardır. Sequin'in eğitim yaklaşımı ve alana kazandırdığı kavramlar, Esquirol'un tanımlamaları ve sınıflama girişimi, Down'un kendi ismiyle tanımladığı çalışması, Galton'un soyarıtımı hareketi ve zekâ üzerine yaptığı çalışmalar ilk akla gelen önemli çalışmalardır. Bununla birlikte 19. yüzyılda ilk yatılı okul Abendberger'in İsviçre'de açılması, çocukluk psikozu hakkında ilk kaynağın yayınlanması, özel sınıfların açılmaya başlaması bu dönemde gerçekleşen *ilkler* olarak yer almaktadır.

20. yüzyılda bir önceki yüzyıla göre daha fazla araştırmacının ve ortaya konulan ürünün olduğu görülmektedir. Binet, Nirje, Montessori gibi isimler bu dönemde yaptıkları çalışmalar ile ön plana çıkmıştır. Özellikle bu yüzyılda zihinsel yetersizliğin hafif düzeyde tanımlanmasıyla önemli bir gelişme sağlanmıştır. Nirje'nin normalleştirme felsefesi yine bu dönemde etkili olan önemli hareketlerden birisidir. Normalleştirme ile özel eğitim desteği alan bireylerin normal bireyler ile aynı ortam, aynı şartları içeren bir yaşam haklarına sahip olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Normalleştirme çalışmaları daha sonra kaynaştırma çalışmalarına, kaynaştırma çalışmaları da bütünleştirme çalışmalarına öncülük etmiştir. Birbiri ile bağlantılı olan bu üç kavram belirli bir neden sonuç ilişkileri çerçevesinde tarihsel bir gelişim göstermiştir. Bu süreçte çıkarılan kanunlar ve uygulamadaki çeşitlilikler yetersizliği olan bireylere verilen değerin arttığının göstergesidir. Montessori yaptığı çalışmalar ile kendi ismini verdiği bir metot geliştirmiştir. Gözlemleri sırasında çocukların kendi kendilerine öğrenebildiklerini gelişim olarak açıklaması yetersizliği olan bireylerin eğitimi konusunda farklı bir bakış açısını ortaya koymuştur.

20. yüzyılda özellikle tıp alanında yapılan destek çalışmalar önemlidir. *Fenilketonuri, Heller Demansı, Erken Bebeklik Otizmi ve Çocukluk Şizofrenisi gibi* tıp alanında ortaya koyulan bu çalışmalar yetersiz bireyler konusunda alınması gereken önlemler ve etiyolojileri konusunda açıklık getirmiştir. Bu dönemde yardımcı çalışmaların yanında yeni gelişmeler ve tanımlamalar görülmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde yetersiz bireyler için hizmetler en üst düzeye ulaşmıştır. Son çeyrekte test geliştirme süreçlerinde artma, eğitim kurumlarında yaygınlaşma, eğitim uygulamalarının çeşitlendirilmesi, tam bütünleşme çalışmalarının hız kazanması, alternatif değerlendirme süreçlerinin oluşması gibi gelişmeler önemlidir.

KAYNAKÇA

ANTEBI B.S., **Special Education, The History, Law and Inclusion in The Art Room**, The University of Texas Faculty of Graduate School, MA Thesis. TA, USA, 2005.

AVEDON E.M., “Therapeutic recreation service and mentally retarded adolescents”, Paper presented at the symposium on The Adolescent Retardate, **First Congress of the International Association for the Scientific Study of Mental Deficiency**, Montpellier, France, 12-20 September 1967, Published by the Israel Association for Rehabilitation, 1967.

BATU S. ve İFTAR, G. K., **Kaynaştırma**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.

BLACHER, J.S., “A History of the Handicapped on Stage”, **The Journal of Special Education**, Vol. 16 No.1, 1982.

CAVKAYTAR, A. ve DİKEN, H.İ., **Özel Eğitime Giriş**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2007.

ÇETİN, H., “Liberalizmin Tarihsel Kökleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1. 2002.

DARICA, N., “Özürlü Çocukların Eğitiminde Entegrasyonun Önemi”. **I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi**, İstanbul, 1992.

DEARY, I. J. ve SMITH, P., **International Handbook of Intelligence**, Intelligence Research and Assessment in the United Kingdom. In Robert J. Stenberg (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2004, Page 1-48.

DİLER, N., “Kaynaştırma Kavramı, Kaynaştırma Uygulamaları ve Etkili Kaynaştırma İçin Yapılması Gerekenler”. **8 Ulusal Özel Eğitim Kongresi**, Edirne, 1998.

DOĞANGÜN, B., “Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar”, **İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri**, İstanbul, 2008, s. 157-174.

EYSENCK, H. J., **Hereditary Genius: An Inquiry Into Its Laws and Consequences**, Francis Galton, New York: St. Martin’s Press, 1978.

HALOEN, J.S. ve SANTROCK, J. W., **Psychology, Context of Behavior**, USA, Mc Graw Hill. 1996.

HORVATH, M., HOERNICKE, P.A., KALLAM, M., **Mental Reterdation in Perspective.**, U.S. Department of Education of Office of Educational Research and Improvemement, 1993.

KARGIN, T., **İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler**. Morpa Yayıncılık, İstanbul, 2006.

- MACMILLAN, D.L., **Mental Retardation In School And Society**, Us : Little Brown And Company.,1982.
- METİN, N., **Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programı**. ÖZEV Türkiye Özürlüler Vakfı Yayın, Ankara, 1997.
- PHILLIPS, K., “The Resource Room in Special Education”. **EBSCO Research Starters**, 2008.
- RIZZO, T.I., **Attributes Related To Teacher’ Attitudes**. Perceptual And Motor Skills,1985.
- SARI, H. ve BOZGEYİKLİ, H. “Öğretmen Adaylarının Özel Eğitime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:9, 2003.
- SCHULTZ, D. P., **A History of Modern Psychology**, New York: Academic Press, 1981.
- TERMAN, L. M., **The Measurement of Intelligence**, Boston, Houghton Mifflin, 1916.
- WALLIN, W., **Education of Mental Handicapped Children**, Harper and Brothers Publisher. 1995, p. 1-4.
- WEITEN, W., **Themen & Variations 3/e CA**. Brooks/Cole Publishing Company. 1995.